

LÜHIDALT

Eesti mõttemaastikud. Ööülikooli loengud. Tallinn: Näo Kirik, MTÜ Ööülikool, 2015. 174 lk.

Ööülikool on järjest kolinud erinevatesse meediumidesse: pikaajasele raadioloengute sarjale lisandus esmalt telesaade ja nüüd on osa loengutekste jõudnud ka raamatusse. Reklaamtekst lubab, et tegemist on artiklikogumikuga „Ööülikooli põnevamatest loengutest”. Tegelikult aga koondab köide kaheksat spetsiaalset Eesti-sarja lugu, mis valmisid vabariigi 95. aastapäevaks, ja pidupäevale pühendatust ei saa tingimata pidada põnevuse garantiiks, vaid see eeldab ennekõike väarikat silmapaistvust, et mitte öelda au ja kuulsust. Antud juhul on riigi juubelisse panustanud Fred Jüssi, Valdur Mikita, Kristiina Ehin, Sven Grünberg, Toomas Paul, Indrek Neivelt, Kalev Rajangu ja Peeter Laurits – küllalt sihipärane ja siiski ju soliidne kooslus. Raamatu temaatiline kulg on harali, künklik ja kirev: „Need jutud on tulised-tuulised, jäised ja elustavad, siin on parasjagu kergust ja rõõmu, valusat selgust ja mängulist hullust. Äratundmist ja eluvaimustust” (lk 8). Igale tekstile eelnevad ka pildid fotosessioonist autoriga, nii süveneb aimdus raamatu tegelikust või vähemalt lisafunktsioonist: see on pildirikas kinkeraamat, mis ei püüagi haarata eesti mõttemaastikke nende hulkkülgses täiuses.

Raamatu, nagu üleüldse Ööülikooli mõtteks on teatud mentaalsesse ruumi koondada väga erinevate mõtlejate sõnumid. Erinevus tagab eriti antud juhul tekstide võnkumise vaimsuse ja argisuse, emotsionaalsuse ja ratsionaalsuse vahel. Avaheietus on muide üks köitvamaid. See tõukub küll konkreetselt Eesti maastikulisest eripärast, keele- ja meelemaastike vaheldusrikkusest ning vastastikutest seostest, kuid loengut juhivad eeskätt vaimsed rajad: Jüssi kir-

jeldab, kuidas ta on tabanud keele kõla ilmumist Eesti maastikel, otsides looduse ja keele kokkukõla taimede, murdesõnade, lõhnade jne kaudu. Iseäralikust maa-tundest tõukub omal moel ka Ehini emotsionaalne ja poeetiline mõtestus mudast. Ta vaatleb muu seas Aino Suit-su näitel naise argielu kui korraga isiklikku ja kultuuriloolist mudamaadlust ja Betti Alverist lähtuvalt lõpetab küsimusega: „Tõepoolest – kuidas keset argist elu vaadata teist elu ja iseennast kõige kiuste kui imet?” (lk 68). Raamatu teises pooles hoogustub majanduse ja rikkuse, demokraatia ja kapitalismi teema, mis on muidugi aktuaalse Eesti-ainese paratamatu osa ja millele on püütud läheneda isikupäraselt ja löövalt, kuid mis mõjub ometi suures osas nõutuks jätva leierdusena. Ent miski ei varjuta Mikita lõbusalt hüperboolset arutluskäiku „Eesti lõunamaisest päritolust” – on tõeline väljakutse leida vabariigi 100. sünnipäevaks ilusamat kuulutust kui see, et devoni liivakivid Lõuna-Eestis on „maailma kõige kõrgemate mägede tolm” (lk 45) ning et me siin Eestis istume tegelikult Maa ajaloo otsas.

B. M.

Õnne kogum: artiklid, esseed ja pildid õnnest 2010–2014. Väljaandjad, koostajad: Kristina Paju, Nele Tammeaid, Maia Tammjärv. Tartu, 2014. 78 lk.

Kogumik sisaldab tekste ja pilte kolmelt õnnekonverentsilt, mis järjestikku toimusid aastatel 2010–2012. Trükise ilmumise aegu peeti tegelikult veel neljaski ja viimane õnnekonverents, mis päädis raamatuesitlusega, kuid kogumikus ei kajastu, ehkki daatumid tiitellehel lubaks ju sedagi loota. Interdistsiplinaarse kultuurisündmuse raames rääkisid väga erinevad inimesed filosoofidest arhitektideni, kirjanikest ajaloolasteni jne, „kuidas nemad oma distsipliinide,

vaatenurkade ja positsioonide kaudu näevad õnne”, nagu resümeerib kogumiku saatesõnas Maia Tammjärv (lk 5).

Õnne visioonid ja mõttestused kogumikus on väga mitmekülgsed, need on esitatud heas kompositsioonis ja jätavad lõppeks õhku ka omavahel viljakalt lepitamatuid mõttekäike. Alustuseks esitatakse lugejaile pidepunkte õnne definitsioonide ja määratlustena: nt Arne Merilai sõnul defineerib õnne rahulolu, rõõm, armastus, mõnu, nauding (lk 6); õnn on „vaimselt ja tundeliselt tõstetud elu-olu” (lk 11); Aare Pilv lisab sellele kattuvuse „inimese loomusest tulenevate soovide ning välise maailma asjaolude vahel” (lk 14). Seejärel otsitakse õnnelikke ruume ja paremaid maailmu, jagatakse fantaasiad õnne seotusest õõnsusega ning müstilisest õõnetuvist kui seisundist (lk 13). Lõpu poole loetletakse tegureid, mis „takistavad inimestel õnnelikud olemast” (lk 74), selle eel on aga visandatud kujundlikke õnnemudeleid, mida David Ilmar Beecheri sõnul tasuks otsida just lastekirjandusest: „Sest erinevalt täiskasvanute kirjandusest, mis tegeleb eelkõige õnnetute inimestega, tegeleb lastekirjandus just õnne saavutamise ja selle võimalustega” (lk 54). Siiski, nagu suur osa kogumikust näitab, on tasanud õnne otsida ka täiskasvanute ilukirjandusest isegi siis, kui see jääb vaid õnnevarjutuseks või -ulmaks. Esseede vahepeal pakuvad sõnapause mitmesugused fotod ja pildid, ent lõpuakordid kruvivad tekstuaalse pingele jälle üles, päädides häguse eksperimentaalsusega.

Igatahes kogumik veenab õnnes kui püsivas, saavutatavas ja katkematus seisundis. Kaanepilt aga jääb seejuures – kui soovite, siis küll loovalt, virgutavalt – mõistetamatuks: süngel taustal vabastav, ent siiski viisakalt lipsustatud naer, mis on ju alati vaid hetkeline.

B. M.

**Aivar Kull. Kull ja kiri. Tartu: Ilma-
maa, 2015. 311 lk.**

Metsik Tartu kirjandusuurija Aivar Kull on kümme aastat pärast „Kulli pilku” ilmutanud uue sõnamängulise pealkirjaga tekstikogumiku, mis sisaldab peamiselt viimase kümne aasta jooksul ajalehtedes ilmunud lühivorme, kuigi mõni tekst on ka varasem. Raamat hõlmab temaatilisi jaotusi „Vene klassikuid”, „Mõtlejaid”, „Heinsaar ja teised”, „Elulooraamatuid”, „Kultuurilugu”, „Kriitikuid”, „Eesti mõttelugu”, „Varia” ja „Kirjandusloolist”. Eessõnas mainib autor ise kaht olulist aspekti, mida raamatu juures tähele panna: ta on oma tekstides teadlikult Tartu-keskne ning peab silmas võimu ja vaimu vastandust, millele viitab ka pealkiri (lk 7). Ühtlasi olgu märgitud, et sisukord on raamatu lõpus – praeguses traditsioonis mõjub seegi seisukohavõtuna.

Kaanetekst nimetab raamatut „kriitikakogumikuks”, kuid õigupoolest on suurem osa tekste pigem tutvustava iseloomuga. Objekti – ükskõik kas raamatut või inimest, kodu- või välismaist – reeglina kiidetakse ning rõhutatakse tema laia kultuuriloolist tähtsust ka siis, kui tegu ei ole nekroloogi või juubelijutuga. Sellest annavad märku juba pealkirjad: „Kirjandusprofessori laiahaardeline luulelend”, „Elulooraamatute tulvas särab kroonijuveel”, „Põhjalik pilguheit luuletaja elurajale”, „Suurmehest kiirgas erksat talupojatarkust” jne. Praktiliselt ainsana pälvib karmimaid sõnu Simon Sebag Montefiore raamat „Stalin: punase tsaari õukond”.

Üldiselt on Kulli tekstid muidugi lihtsalt nii lühikesed, et sügavuti minna ei saa. Pisut huvitavamaks jõuab asi minna eesti ilukirjanduse rubriigis, kus Mehis Heinsaarest on kirjutatud nii mitu teksti, et neist kokku hakkab moodustuma tervikpilt. Samuti on täna-

päevast vaadates huviväärsed vanemad lood, mis meenutavad muidu oluliste persoonide vähemtuntud, kummalistesse üheksakümnendatesse kadunud raamatuid: Uno Lahe „Katastroika, ehk, Impeerium imendub musta auku...” (1990), Jaan Krossi „Järelehüüd” (1994), Rudolf Rimmeli „Setu netu: lori-, lusti- ja lõõplaule aastaist 1983–1993 ajaliselt järgnevas ja muidu segases olekus” (1994), Laur Tamme „Pinumaa” (1997). Žanriliselt tõuseb esile vabam mõtisklus „President Meri ja metanool. 10 aastat metanoolitragöödiast”, mis arutleb Meri omaaegse kohatult karmina näinud väljätlemise üle, et ta ei pea 2001. aasta Pärnumaa metanoolisurmi traagiliseks.

J. R.

Kius olla julge II. Luuletajad luulest. 19 esseed. Koostanud Igor Kotjuh. Tallinn: Kite, 2015. 220 lk.

Seekordne kogumik on jätk 2011. aasta raamatule „Kius olla julge”, kus oma mõtteid luulest ja luuletamisest avaldasid 21 pärast 1970. aastat sündinud eesti luuletajat. Käesolevas raamatus on ette võetud järgmine vanusesegment sünniaastatega 1950–1969, kusjuures võimaliku III osa kohta arvab koostaja eessõnas skeptiliselt, et selles vanuses inimesed on nagunii jõudnud pika elu jooksul oma seisukohad välja kujundada ja kusagil teatavaks teha. Küllap on tal õigus – mingil määral torkab nüüdki silma, et esimeses kogumikus võttis noorem põlvkond ülesannet kuidagi tõsisemalt, asudes pliiaatsiotsa närides tööpoolest paberile panema, mis luule nende jaoks on. Seevastu II osas ajavad paljud lihtsalt seda asja, mida harilikult: kes tahab, jutustab mälestusi, kes tahab, kirjutab ilukirjandust; kes harjunud teadusliku lähenemisega, tugineb luuleteooriatele, ning maestro kivisildnik(;) õpetab nagu ikka noortele, kuidas oleks õige luuletada. Eessõnas on mainitud, et koostaja taotles „sellist raamatukompositsiooni, et oleksid esindatud võimalikult erine-

vad luulekeeled ja arusaamad luulest” (lk 10), ning see ongi saavutatud. Samas ei ole kahe kogumiku tervikpilt ka lausa kontrastselt erinev.

Igal juhul on riskantne ettevõtmine küsida luuletajatelt midagi luuletamise kohta, kui üks levinumaid luule mõistmise viise on see, et tegu on inspiratsioonitulvas välja purskava loominguga, mille analüütilist mõtestamist poedilt eneselt oodata ei tule. See vaateviis on kogumikus jõuliselt esindatud, näiteks küsib Triin Soomets: „Kas õunapuu oskaks öelda, miks ta kasvatab õunu ja mitte pirne või miks ta ülepea pole kapsapea või kaalikas?” (lk 165), ning Kirsti Oidekivi ütleb, et niisugune arutlemine muudab ta närviliseks, parem on kirjutada luuletusi endid (lk 121). Ometi ei ole elus värvid nii puhtad kui teoorias ja ikkagi saab sellest raamatust teada mõndagi kirjutamise protsessi ja motivatsiooni kohta. Näiteks kirjeldab mitu autorit, sh Soomets ise, kuidas isegi spontaanselt „tekkivate” luuletuste puhul tuleb need ikkagi mõni aeg hiljem n-ö kaine pilguga üle vaadata. Abistava juhisenälg selgitab kivisildnik(;) et luule puhul on kõige olulisem toores jõud – nagu seapekk õgardile –, kuid selle väljapuhastamisel võib abi olla mõningatest kontrollitud rutiinidest, näiteks ohtrast lugemisest. Teistsuguste huvidega lugejatele räägib aga Märt Väljajaga, kuidas mitte olla luuletaja.

J. R.

Eesti Lastekirjanduse Keskuse toimetised 6. Tallinn: Eesti Lastekirjanduse Keskus, 2015. 156 lk.

Eesti Lastekirjanduse Keskuse toimetiste sarjas on ilmunud juba 6. anne, mille artiklid põhinevad Underi ja Tuglase Kirjanduskeskuse ning Eesti Lastekirjanduse Keskuse ühisseminari „Laps kirjanduses 2” (21. X 2014) ettekannetel. Kogumiku teemaks on Põhjamaade lastekirjandus, mida käsitletakse eri vaatenurkade alt kokku üheksas artiklis.

Ülevaatlikumalt kirjutavad Jaanika Palm Eestis ilmunud Põhjamaade lastekirjanduse tõlgetest aastatel 1991–2014, Lea Reitel Høyer uusimatest tendentsidest (rõhutades, et tänapäevases Põhjamaade lastekirjanduses tabusid peaaegu pole, lastele on võimalik kirjutada enam-vähem kõigest ning seda aitavad teha mitmesugused kirjanduslikud võtted, mis on varem kuulunud üksnes täiskasvanutele suunatud kirjandusse) ning Krista Kumberg laste ja vanainimeste suhetest Põhjamaade lastekirjanduses (kusjuures Põhjamaade hulka loeb Kumberg ka Eesti). Ilona Martson kirjeldab lasteraamatute huumori põhitunnuseid ja vaatleb uuemat põhjamaist lastekirjandust läbi huumoriprisma. Esile tõuseb kolme tüüpi raamatuid, mida saab eristada huumori kasutamise strateegiate järgi: realistlikud lastelood, kus nali saavutatakse laste enda maailmast tuntud olukorda-

de ja nn lapsesuunaljade abil; groteski kalduvad jutustused, kus koomika tekib tänu ootamatutele keerdkäikudele ja ebatraditsioonilistele lahendustele, ning puhas absurdihumor, mis allub üksnes omadele reeglitele.

Üksikteoseid või konkreetseid tegelasi analüüsivad Elle-Mari Talivee („Nils Holgerssoni” ja „Väikese Illimari” kõrvutus), Mart Kuldkepp (Pipi ja Bamse lood ühiskonna- ja kultuurinähtustena), Liisa Randmaa (katse selgitada imagooloogiliste vahendite abil välja põhjamaisele viitavad elemendid Astrid Lindgreni raamatus „Väike Tjorven, Pootsman ja Mooses”) ja Mare Mürsepp (muumilugudest tuntud väikese My tegelaskuju analüüs). Kogumikule paneb väärika punkti Mari Niitra, kes käsitleb kujuteldava kaaslaste motiivi eesti lastekirjanduses, lähtudes Astrid Lindgreni „Karlssonist” kui mudeltekstist.

I. K.